

نقد و بررسی نرم افزار

موسوعة الحديث الشريف

اشاره

یکی از مهم‌ترین برنامه‌های رایانه‌ای در حوزه حدیث اهل سنت، نرم‌افزار «موسوعة الحديث الشريف» است که به دلیل قابلیت‌های گسترده، در حدیث پژوهی شیعه نیز کاربرد فراوانی دارد. چندی پیش، این برنامه فصلنامه علوم حدیث توسط آقایان توکلی و امینی معرفی و نقد شده است. به لحاظ اهمیت این نرم‌افزار، خلاصه مقالات مذکور تقدیم می‌گردد.

● امکانات برنامه

برنامه «موسوعة الحديث الشريف» به وسیله شرکت کامپیوتری «صخر» تهیه و عرضه شده است. این برنامه، کلیه احادیث مربوط به نه کتاب اصلی حدیث اهل سنت یعنی صحیح بخاری، صحیح مسلم، سنن دارمی، سنن نسایی، سنن ترمذی، سنن ابی داود، سنن ابن ماجه، موطأ مالک و مسند احمد بن حنبل را همراه با قابلیت‌های مناسب ارائه کرده است. مهم‌ترین امکانات این برنامه عبارت است از:

۱. فهرست‌های مختلف و متنوع

استفاده از فهرست‌های مختلف برای دستیابی سریع به اطلاعات مورد نظر، یکی از مهم‌ترین روش‌های ارائه‌شده در کتب و نرم‌افزارهای رایانه‌ای است. در این برنامه نیز از فهرست‌های متعددی برای نیل به این منظور استفاده شده است، که از آن جمله می‌توان به موارد ذیل اشاره کرد:

- فهرست آیات به کار رفته در احادیث با قرائات مختلف؛

- فهرست کامل راویان احادیث؛

- کلمات به کار رفته در احادیث به همراه اعراب؛

- واژه‌هایی که نسبتاً دشوارند؛

- کلماتی که در آنها نوعی ابهام وجود دارد؛

- فهرست نام اماکن، مردان، زنان، پیامبران (ص)، ملائکه، غزوات و گروه‌ها؛

- فهرست ابواب و فصول هر کتاب،

- فهرست اشعار؛

- اقوال مؤلفان کتب و شاگردان آنها؛

- روایات دسته‌بندی شده (احادیث قدسی، متواتر، مرفوع، موقوف و مقطوع)؛

- احادیث با سندهای متصل، معلق، مرسل و منقطع؛

- و فهرست موضوعات.

آخرین فهرست که یکی از قسمت‌های مهم این برنامه به شمار می‌رود، به صورت جالبی طراحی و عرضه شده است. در این فهرست، موضوعات به دو گونه ارائه شده‌اند:

اول، به صورت الفبایی، که تمامی موضوعات به ترتیب حروف الفبا مرتب گردیده‌اند و با انتخاب هر موضوع، می‌توان موضوعات اعم از آن و سپس احادیث مربوط به آن موضوع را مشاهده

کرد.

دوم، به صورت درختی، که در این روش ابتدا مباحث عام به عنوان ریشه مباحث دیگر طراحی شده‌اند و با انتخاب هر موضوع، موضوعات اخص از آن، فهرست می‌شوند و در انتها، احادیث به نمایش در می‌آیند. علاوه بر این، امکان انتقال از هر روش به روش دیگر نیز وجود دارد.

بیشتر فهرست‌های فوق، هم به ترتیب حروف الفبا مرتب می‌شوند و هم به ترتیب قرار گرفتن آنها در کتب.

۲. نمایش احادیث

قسمت نمایش احادیث، در واقع بخش انتهایی قسمت‌های دیگر است؛ بدین معنا که تمامی مراحل برنامه به این قسمت منتهی می‌شوند. احادیث صفحه‌آرایی گشته و عناوین باب‌ها با رنگ خاص و با خط مجزا به نمایش در آمده‌اند. این امور، خوانایی متون را بالا برده، به زیبایی برنامه کمک می‌کند. همراه نمایش هر حدیث، امکانات متعددی دیگری در نظر گرفته شده است که در ذیل، به طور اختصار آنها را بر می‌شماریم:

● برنامه «موسوعة

الحديث الشريف» به وسیله

شرکت کامپیوتری «صخر»

تهیه و عرضه شده است.

این برنامه، کلیه احادیث

مربوط به نه کتاب اصلی

حدیث اهل سنت یعنی

صحیح بخاری، صحیح

مسلم، سنن دارمی، سنن

نسایی، سنن ترمذی، سنن

ابی داود، سنن ابن ماجه،

موطأ مالک و مسند احمد بن

حنبل را همراه با قابلیت‌های

مناسب ارائه کرده است

خيارات التحفيظ

مجال التحفيظ

المختصر الخلاصة

بدون تكررات الجامع

نوع النص

بدون تشكيل بتشكيل

نوع التحفيظ

متسلسل عشوائي

مدى التحفيظ

كل الأحاديث متن فقط

مستوى التحفيظ

مبتدئ متوسط حافظ

الترمذي مسلم البخاري

ابن ماجه ابو داود النسائي

الدارمي مالك احمد

إلغاء X

تم ✓

● تعداد احاديثي که از سوی راوی مورد نظر در هر کتاب روایت شده، مشخص می‌گردد و به صورت نموداری به نمایش در می‌آید. این نمودار را می‌توان به راحتی چاپ کرد. از این رو، می‌توان آمار دقیقی از تعداد روایات هر راوی به دست آورد

است. قبل از آن که به توضیح این امکانات بپردازیم، متذکر می‌شویم که عرضه این امکانات در کنار ارائه احادیث، خود یکی از مفیدترین مطالب مورد استفاده پژوهشگران است؛ زیرا یکی از کمبودهای بسیار مهم نرم‌افزارهایی که تا کنون در زمینه علم رجال تهیه شده، عدم ارائه اسناد در کنار احادیث می‌باشد. اهمیت این هماهنگی و همراهی، بر اهل تحقیق، پوشیده نیست.

خدماتی که در خصوص اسناد حدیث و رجال اسانید در این نرم‌افزار ارائه شده است، عبارت‌اند از:

- مشخص نمودن نوع سند که کدام یک از انواع زیر می‌باشد: حدیث قدسی، مرفوع، موقوف، مقطوع، کل اعلی، مرسل، مفصل، منقطع، معلق، غریب، عزیز، متواتر و مشهور؛

- نحوه اخبار هر راوی از راوی دیگر به صورت: تحدیث، اخبار، صحابی عن صحابی و سماع؛

- مشخصات راوی: الصحابة، ثقة ثقة، ثقة حافظ، ثقة، متقن، عدل صدوق، لا بأس به، صدوق سئء الحفظ، مقبول، مجهول الحال، مستور، ضعیف، لم یوثق، مجهول، متروک، واهی، ساقط، أنهم بالكذب و کذاب؛

- کلیه اسنادی که راویان سند جاری در

۲-۳. جستجوی احادیث مشترک بین کتب: در این قسمت می‌توان احادیث مشترک بین همه کتب و یا چند کتاب را مشاهده کرد. همچنین، می‌توان روایاتی را که فقط در یک کتاب خاص آمده‌اند ملاحظه نمود؛ به عنوان مثال، می‌توان احادیثی را مطالعه کرد که فقط در صحیح بخاری نقل شده است.

۳-۳. جستجو بر اساس راویان احادیث: در این قسمت می‌توان با استفاده از نام روات، حدیث دلخواه را جستجو نمود؛ بدین صورت که نام راوی مورد نظر، کنیه و یا لقب او را مشخص کرده، سپس احادیث روایت شده توسط وی را مشاهده کرد. جالب‌تر اینکه می‌توان به راحتی، سند مورد نظر را برگزید و به روایاتی که با این سند نقل شده‌اند، دست یافت. البته لازم نیست سند را به طور کامل مشخص کنیم؛ بلکه مشخص کردن چند راوی هم کفایت می‌کند. بنابراین، می‌توان احادیثی را که مثلاً امام حسین(ع) از حضرت امیر(ع) نقل کرده است، ملاحظه کرد.

۴. سند احادیث و رجال اسانید یکی از کارآمدترین و مهم‌ترین قابلیت‌های این برنامه، امکاناتی است که در قسمت‌های مختلف برنامه، در زمینه سند احادیث و راویان آن‌ها گنجانیده شده

- خواندن آیات به کار رفته در متون حدیثی؛

- مشخص کردن کلماتی که معنای مشکلی دارند، به همراه ترجمه و شرح این کلمات؛

- توضیح و ترجمه تک‌تک راویان حدیث؛

- تحلیل اجزای گوناگون هر حدیث. با انتخاب این گزینه، برنامه به تبیین قسمت‌های مختلف هر حدیث می‌پردازد؛ یعنی تمام اجزای حدیث را تفکیک کرده، تحلیل می‌نماید؛ مثلاً سند حدیث کدام است، راویان چه کسانی‌اند، حدیث قولی است یا فعلی و اطلاعاتی از این قبیل؛

- فهرست موضوعات استخراج شده از هر حدیث به نمایش گذارده می‌شود؛

- احادیث مشابه حدیث مورد نظر، از همان کتاب و نیز از کتب دیگر استخراج و عرضه می‌شود و این به نوبه خود، قابلیت بسیار مفیدی است؛ چرا که محقق می‌تواند با مشاهده احادیث مشابه، ضمن دسترسی به روایات همگون، اختلاف بین آنها را به راحتی بررسی نماید؛

- بررسی سند حدیث. این گزینه را در جای خود توضیح می‌دهیم؛

- و امکان انتقال هر حدیث به حافظه مشترک بین برنامه‌ها؛

- امکان چاپ احادیث.

۳. جستجوهای گوناگون

در این قسمت، روش‌های متعددی برای جستجو در احادیث مورد نظر، پیش‌بینی شده است. قبل از هر چیز، امکان تعیین محدوده جستجو وجود دارد؛ یعنی می‌توان مشخص نمود که عمل جستجو در میان کدام دسته از این احادیث انجام پذیرد: احادیث قدسی، احادیث متواتر، احادیث مرفوع، اقوال پیامبران(ع) یا افعال آنها، تقریرات حضرت رسول(ص)، اقوال اصحاب پیامبر(ص)، اقوال تابعین و یا احادیثی که در مورد صفات و شمایل بحث کرده‌اند.

انواع جستجوهای ارائه شده در این قسمت، عبارت‌اند از:

۱-۳. جستجوی صرفی: در این گزینه می‌توان کلمه یا عبارت مورد نظر را جستجو کرد؛ بدین شکل که خود کلمه، کلمه به همراه ملحقات آن، ریشه یک کلمه و یا ریشه و مشتقات آن را مورد پژوهش قرار داد.

مسلم

نشأته

اسمه: مسلم بن الحجاج بن مسلم بن ورد.

كنيته: أبو الحسين.

نسبه: ١- القاششيري: وهي نسبة إلى القبيلة التي ينتمي إليها، قبل هو عربي الأصل وقيل نسبته إلى قشير نسبة ولاء. ٢- النيسابوري: وهي نسبة إلى بلد إقامته نيسابور، وهي مدينة كبيرة من بلاد خراسان.

مولده: لم يتيقن العلماء سنة ولادته، فقال بعضهم: سنة (٢٠٤) هجرية، وقال بعضهم سنة (٢٠٦) هجرية.

سيرة المصنفين

الرواة

البحث الصرفي

التخريج

الموضوع

المتنوع

الترمذي	مسلم	ابن ماجه
أبو داود	مالك	الدارمي

بحث بدلالة التخريج

الترمذي	مسلم	ابن ماجه
أبو داود	مالك	الدارمي

انفرد به

☐	مسلم	☐	الترمذي
☐	أبو داود	☐	ابن ماجه
☐	مالك	☐	الدارمي

● كاستيها

١. ادغام حديث با نام باب كه موجب حذف شماره حديث شده است؛
٢. ادغام يك حديث يا بیشتر با حديث ديگر و قرار دادن يك شماره برای آنها كه غالباً سبب حذف شماره احاديث گرديده است؛
٣. جا به جا شدن شماره روايات؛
٤. حذف شماره حديث در برنامه؛
٥. تقديم و تأخر در ترتيب بعضی از احاديث؛
٦. انتقال متن حديث به حديث ديگر مانند انتقال شش سطر از متن حديث شماره ٣٠ از كتاب سنن ترمذی (ج ١) به حديث شماره ٣١. بديهی است پی بردن به اين گونه موارد، فرصتی بیشتر و اشاره به موارد آن، مجالی گسترده تر می طلبد؛
٧. تقديم و تأخر جملات يك روايت مثل آنچه در سنن ابن داود (ج ١)، حديث شماره ٤ رخ داده است؛
٨. و حذف كامل يك روايت مانند حذف حديث شماره ١١٦٠ كتاب سنن دارمی (ج ١).

● پی نوشت ها:

١. برای اطلاعات بیشتر در مورد این برنامه، رجوع شود به: فصلنامه علوم حديث، شماره ٣ (بهار ٧٦)، شماره ٨ (تابستان ٧٧) و شماره ١٦ (تابستان ٧٩)

تعداد روايات هر راوی به دست آورد.

٥. چاپ احاديث و متون

در این برنامه، همچون ساير برنامه ها، امکان چاپ موارد مورد نیاز در نظر گرفته شده است. مواردی كه می توان آنها را چاپ نمود، از قرار ذیل اند:
- متن احاديث مورد نظر به همراه اعراب و صفحه بندی مشابه كتاب؛
- چاپ روايان حديث مورد پژوهش و همچنین سلسله راویانی كه در سند خاص وجود دارند؛
- چاپ نمودار آماری از تعداد روايات هر راوی در جميع كتب نه گانه؛
- چاپ فهرست مختصر روايات؛
- همچنان كه متذكر شدیم، در این نرم افزار، فهرست های متعددی در نظر گرفته شده است. اما امکان چاپ، فقط در بعضی از فهرست ها وجود دارد و این، یکی از كمبودهای برنامه به شمار می رود.

٦. راهنمای برنامه و مسابقات آموزشی

برای استفاده هرچه بهتر و راحت تر از بخش های مختلف برنامه، توضیحات كامل و لازم در قسمت راهنمای برنامه در نظر گرفته شده است كه در هر قسمت، توضیحات مربوط به همان قسمت را در اختیار کاربران قرار می دهد. افزون بر این، توضیح كاملی از زندگی نامه مؤلفان كتب و نیز مستندات تحقیقی برنامه ارائه شده و چندین مسابقه آموزشی نیز در دسترس کاربر قرار گرفته شده است.

آنها نقش دارند، به صورت درختی با رنگ های گوناگون به نمایش گذارده می شود و نشانی هر سلسله سند نیز مشخص می شود. بدین وسیله، به صورت كاملاً زیبا، گزارشی از نحوه اخبار روايان ارائه می گردد؛

- امکان جستجوی همه احاديثی كه توسط راوی مورد نظر روايت شده است؛
- مفيدتر از امکان پیشین، امکان تعیین يك سند مشخص و دیدن تمام روايات است كه به این سند روايت شده اند. برای این منظور، ابتدا يك راوی را از بین فهرست روايات انتخاب کرده، سپس برای تهیه سند مورد نظر، شاگردان و اساتید او در اختیار گذاشته می شوند كه بدین وسیله می توان، سند مورد نظر را مشخص كرد و سپس روايات های مورد نظر را جستجو نمود. البته لازم نیست سند كامل باشد؛ بلکه تعیین دو راوی هم كفايت می كند؛
- تعداد احاديثی كه از سوی راوی مورد نظر در هر كتاب روايت شده، مشخص می گردد و به صورت نموداری به نمایش در می آید. این نمودار را می توان به راحتی چاپ كرد. از این رو، می توان آمار دقیقی از